DOROMB

Közköltészeti tanulmányok
7.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

reciti
Budapest • 2019

Készült a
Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Lendület Kutatócsoport keretében
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében

A borítón:
Jelmeztervek Csokonai Vitéz Mihály *Tempefői* c. vígjátékához
(vízfestmény, 1809 körül)
Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára, K 90, belső címlap

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti,* a BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja és hálózati kiadója • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

RICHTER PÁL

Az újkori tömegmédia első sikere: az angol szuper-dallam

Mielőtt a párhuzamos szálakon futó történetbe, dallamtörténetbe belekezdenék, érdemes előzetesen kitérni a címben szereplő két fogalomra. A *tömegmédiát* eredeti jelentése szerint használom, és a társadalom szinte minden tagját elérő és érintő, széles hatókörű kommunikációs eszközt értek alatta. A szuper-dallam kifejezést az angol szakirodalomból *(super tune)* vettem át, ami a dallam rendkívüli népszerűségére és hosszú távú használatára utal.[1]

Két, a XVI. századi angol társadalom által kedvelt műfajban egyaránt felbukkan arra a dallamra való utalás, vagy maga a dallam, amely a *szuper* jelzőt kiérdemelte. Az egyik műfaj a szigetországon kívül Németalföldön, valamint német nyelvterületen és Skandináviában is elterjedt, igen népszerű szórakoztató színpadi játék, a *jigg* volt.[2] A másik a kor szintén nagy népszerűségnek örvendő balladáit jelenti, amelyeket egyoldalas nyomtatványokban terjesztettek *(broadside balladry)*, és mindössze 1 pennyért árulták őket.[3] A balladákat énekelve adták elő, ezért a használandó dallamokra vonatkozóan legalább utalás szerepelt, de néha kotta is a ponyvanyomtatványokon.

A jiggek 1550 körül jelentek meg, majd az Erzsébet-kori Angliában váltak népszerűvé. Dráma, zene és tánc ötvözeteként inkább az alsóbb néprétegek

* A 70 éves Ferenczi Ilona tiszteletére a Zenetudományi Intézetben 2019. június 13-án rendezett konferencián elhangzott előadás írott változata.

1 Például: Crostopher Marsh, „'Fortune My Foe': The Circulation of an English Super-Tune", in *Identity, Intertextuality, and Performance in Early Modern Song Culture,* eds. Dieuwke van der Poel, Louis P. Grijp and Wim van Anrooij, Intersections 43, 308–330 (Leiden: Koninklijke Brill NV, 2016 [E-book], 2017 [Hardback]). (DOI: 10.1163/9789004314986_013)

2 A tanulmányban a *jigg*ről szóló általános leírások forrása: Thurston Dart és Michael Tilmouth, „Jigg [jig, jygge]", in *Grove Music Online,* 2001, https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.14308, valamint Celia Pendlebury, *Jigs, Reels and Hornpipes. A History of 'Traditional' Dance Tunes of Britain and Ireland* (disszertáció), Department of Music, University of Sheffield, 2015.

3 A tanulmányban a broadside balladákról szóló általános leírások forrása: Sarah F. Williams, „'Lasting-Pasted Monuments': Memory, Music, Theater, and the Seventeenth-Century English Broadside Ballad", in *Beyond Boundaries: Rethinking Music Circulation in Early Modern England,* eds. Linda Austern, Candace Bailey and Amanda Eubanks Winkler, 96–113 (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2017).

szórakozását szolgálták, állandósult formája kettő és öt közötti karaktert felvonultató rövid komédia, bohózat, amelyben a szereplők egy vagy több jól ismert dallamra énekelték versbe szedett szövegüket, és vidám táncokkal tarkították előadásukat. A műfaj első nyomtatott példánya 1591-ben jelent meg. Londonban a komolyabb színházi előadások végén, illetve felvonások között adták elő, 1625-re azután már szabályosabb énekes-táncos felvonássá vált, illetve részben prózai komédiává. A XVI. század utolsó harmadában a jigg bizonyíthatóan átkerült a kontinensre és ott is hamar elterjedt. A korai kéziratos vagy nyomtatott jiggek többsége elveszett, az előadásokon használt dallamok is nehezen azonosíthatók, és a nyomtatásban fennmaradtak is általában romlott változatok. Ugyanakkor a kutatások szerint például Thomas Morley consortiskoláját (1599) jigg-társulatoknak írta, és további kéziratokról is feltételezik ezt. Morley tankönyvében és más kéziratokban a darabok egyaránt hordozható hangszerekre íródtak, olyanokra, amelyeket a jigg-társulatok is használtak, és a dallamok más leírások alapján szintén jól azonosíthatóan a jigg-repertoár részét képezték, pl.: *Go from my window*, *Fortune my foe*, *Walsingham*, *Rowland*, *The Spanish Pavan*, *Sellengers Round*, *The Hunt is Up*, *Watkins Ale*, *Tarleton's Willy*, *Kemp's Jigg*. Az 1590–1630 közti időszak vizsgálata azt mutatja, hogy a teljes Észak- és Északnyugat-Európában az amatőr és félprofesszionális hangszerjátékosok ugyanazokat a dallamokat játszották, ugyanazt a repertoárt használták, és ebben nagy szerepe volt a jiggnek, ami mint egy médiumként közvetítette és terjesztette el a dallamokat a különböző népek között.

A másik műfaj talán még szélesebb rétegekhez jutott el, és időben a XVI. század elejétől egészen a XX. század közepéig élt, legalábbis Angliában és Amerikában, az Egyesült Államokban. Balladákat, balladaszerű költeményeket terjesztettek olcsó papírra nyomtatva egyetlen lapon. A szöveg mellett gyakran még fametszet is díszítette a kiadványt. A megfelelő dallamra, a kor egyik ismert énekére, amelyre illeszthető volt a szöveg, legtöbbször a *To the tune of* felirat utalt csak, kotta ritkán volt csak rajtuk. Az irodalomtörténet összesen mintegy 8–9000 angol balladáról tud a XVI–XVII. századból, amelyekhez nagyjából 1000 dallamot társítottak hozzávetőleg 2000 különböző énekcímmel, pl. *Greensleeves, Chevy Chase, Fortune my foe, In Peascod Time, Walsingham*. Több címmel idézték a kétségkívül legnépszerűbb dallamot is, amelyre a szövegek majd' tizenöt százalékát énekelték. Ez a dallam a népszerű jigg-énekek között már említett *Fortune my foe* volt (magyarul: Szerencse az ellenségem). Az első versszak szövege:

Fortune, my foe, why dost thou frown on me?
And will thy favors never lighter be?
Wilt thou, I say, forever breed my pain?
And wilt thou not restore my joys again?

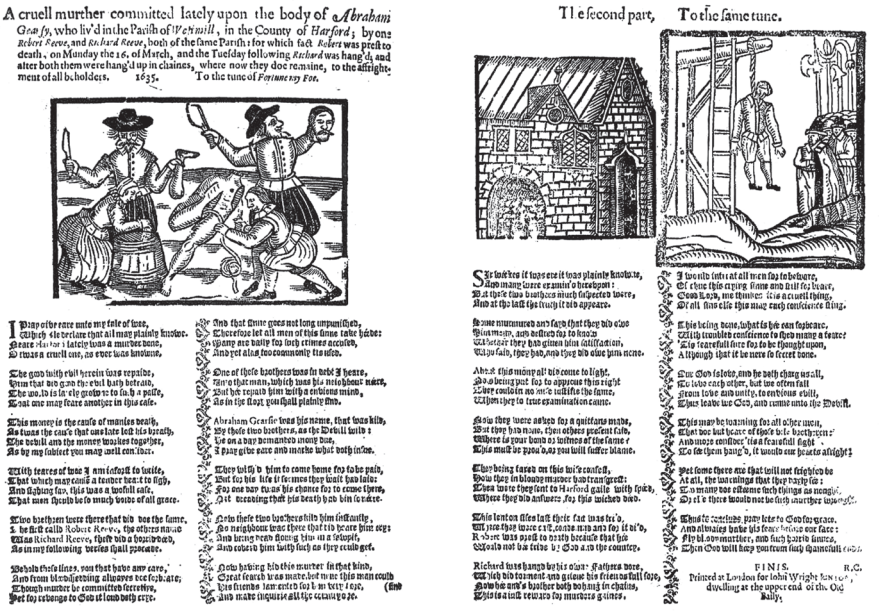

A cruell murther committed lately upon the body of *Abraham Gearsy*, who liv'd in the Parish of *Westmill*, in the County of *Hartford*; by one *Robert Reeve*, and *Richard Reeve*, both of the same Parish: for which fact *Robert* was preſt to death, on Monday the 16. of March, and the Tuesday following *Richard* was hang'd, and after both them were hang'd up in chaines, where now they doe remaine, to the affrightment of all beholders. 1635. To the tune of *Fortune my foe*.

The ſecond part, To the ſame tune.

I Pray o'be eare unto my tale of teare,
Which ſhe relate that all may plainly know.
Heare Gearſy lately was a murther bare,
It was a cruell one, as ever was knowne.

The good with evill herein was repaide,
Him that did good the evill hath betraide,
He was to ſo ly grow'n to ſuch a pitie,
Lest one may feare another in this caſe.

This money is the cauſe of murther death,
As thus the caſe that we late led this breath,
The devill and the money walkes together,
As by my ſubject you may well conſider.

With teares of bloe I am enforc'd to write,
That which may cauſe a tender heart to ſigh,
And ſighing ſay, this was a lovill caſe,
That man ſhould be ſo much void of all grace.

Two brethren were there that did bee the ſame,
The firſt calld Robert Reeve, the others name
Was Richard Reeve, theſe did a bargaine,
As in my following verſes ſhall procaine.

Behold theſe lines, you that have any care,
And from bloodſhedding allwayes doe forbeare;
Though murder be committed terrible,
Yet ſo revenge to God of land doth erre.

And that Divine goes not long unpuniſhed,
Therefore let all men of this time take heede:
Yeamp are haſty for ſuch crimes accuſed,
And yet alas too commonly tis uſed.

One of theſe brethers was in debt I heare,
Fain'd that man, which was his neighbour nere,
But he repaid him with a envious mind,
As in the ſhort goe ſhall plainly find.

Abraham Gearſie was his name, that was kill,
By theſe two brethren, as the Devill will:
He on a day demanded money due,
I pray give eare and marke what doth inſue.

They willed him to come home for to be paid,
But for his life it ſeemes they built had laide
For one day to ſay his chance for to come there,
Not treading that his death he him ſo neare.

Now theſe two brethers bild him ſtillnaile,
No neighbour wae there that did heare him ſeye:
And bring dead ſtoning him in a ſelepit,
And coverd him with ſuch as they could get.

Now having did this murther in that kind,
Great ſearch was made but no tie this man could
His friends lamented for him very ſore, (find
And make inquiere all the certainty to be.

Sir well ere it was one it was plainly knowne,
Also many were examin'd thereupon:
But theſe two brethers much ſuſpected were,
And at the laſt they built did appeare.

Some murmured and ſaid that they did alſo
Hear man, and neither do to know
Whether they had given him ſatiſfaction,
Although ſuch force for to be thought upon,

Albeit this money all did come to light,
And being put for to approve this right
They confeſſed no more ſatiſfie the ſame,
Upon their examination came.

Now they were aſked for a quittance made,
But they had none, their other greater fale,
Where is your bond as witnes of the ſame?
This muſt be proved, as you will ſuffer blame.

They being faced on this wicked fault,
Now they in bloody manner had tranſgreſt:
Then were they ſent to Hertford gaile with ſpeed,
Where they did anſwere for this wicked deed.

This London riſes with their fact was ſtrange,
Yet yet that were caſt, ſome man and ſay it is ne'd,
Robert was preſt to death because that he
Would not his brother by God and the country.

Richard was hanged by his own Fathers bore,
Which did torment and grieve his friends full ſore,
Now he and's brother both hang in chains,
This is a juſt reward for murthers gains.

I would infer at all men for to behoure,
Of this crying ſinne and full for feare,
Good Lord, me thinke this a cruell thing,
Of all ſins elſe this may cauſe conſcience ſting.

If he being bone, what is he can ſuppeare,
With troubled conſcience to ſhed many a teare?
Big fearefull force for to be thought upon,
Although that it be here ſo ſecret done.

Our God ſo love, and he hath chang us all,
We love each other, but we often fall
From love and unity, to envious evill,
Thus leave we God, and come unto the Devill.

This may be warning for all other men,
That we but heare of theſe ſo bad brethren:
And more conſider 'tis a fearefull ſight
To ſee them hang'd, it would our hearts affright.

Yet ſome there are that will not reſpited be
At all, the warnings that they haveſee:
Ho many we eſtieme ſuch things as neaglie,
Yet if three would not be ſuch murther unpaigle.

Whilſt ye ſelfe, pray lets to God for grace,
And always hathe his ſtrong ſtrong ore face:
Fly bloodmurther, and ſuch harde ſentence,
When God will keep you from ſuch chancefull [illegible]

FINIS. R.C.

Printed at London for John Wright [illegible], dwelling at the upper end of the Old Bailey.

1. kép. Egy broadside ballada 1635-ből a *Fortune my foe* dallamutalással

Ugyan népszerűségének csúcsát és a kontinensen való széles körű elterjedését a XVII. századra teszik, dallamunk rendkívüliségét a XVI. századi Angliában jól mutatja, hogy a *Greensleeves* mellett a *Fortune my foe*-ra is utal Shakespeare a *The Merry Wives of Windsor* (A windsori víg nők) vígjátékában, a III. felvonás 3. színében. Falstaff udvarolva Fordnénak mondja:

> By the Lord, thou art a traitor to say so. thou wouldst make an absolute courtier, and the firm fixture of thy foot would give an excellent motion to thy gait in a semi-circled farthingale. I see what thou wert, if Fortune thy foe were not, Nature thy friend. Come, thou canst not hide it.[4]

> Az Úr nevére, áruló vagy, ha ezt mondod: tökéletes udvarhölgy válnék belőled; és ezek az izmos lábak milyen délcegen lépkednének a félkör alakú abroncsruhában. Látom, mi volnál, ha a Szerencse nem lett volna ellenséged, hiszen a Természet barátod, és nem tudod elrejteni. *(Devecseri Gábor fordítása)*

A szöveges utalásoknál azonban figyelembe kell venni, hogy az énekcímek egyrészt jelölhetnek már korábbról, vagy más műfajban, például a jiggekben haszná-

4 Az angol eredeti forrása: https://www.gutenberg.org/files/23044/23044-h/23044-h.htm#sceneIII_3

latos közismert dallamokat szövegkezdet, illetve ragadvány-elnevezések, másrészt a leggyakoribb, legmeghatározóbb balladaszövegekből származó részletek alapján. Ahogy egy dallamot több énekcímmel használtak, úgy előfordulhat, hogy egy cím alatt többféle dallamot is alkalmazhattak. Esetünkben is egy XX. század eleji szakirodalmi utalás alapján a forrásokhoz, tévesen, kétféle dallamot rendeltek, amit a XVI. század végi és XVII. század első feléből származó kéziratok, nyomtatványok nem igazolnak. A két dallam a megismételt első sorukkal és a kettes (2) sorzárlatukkal mutatnak ugyan némi hasonlóságot, de lényegi vonásaikat tekintve különböznek egymástól: az egyik páros lüktetésű (4/4) moll jellegű (dór), a másik páratlan metrumú (3/4) és dúr jellegű dallam. *(1. és 2. kotta)*

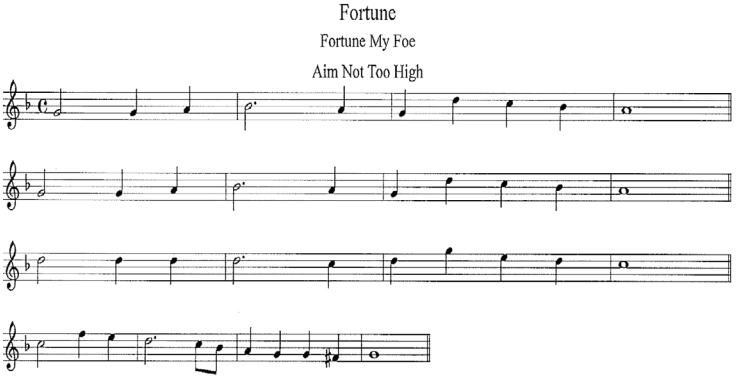

Source: Chappell - Popular Music of the Olden Times (1859)

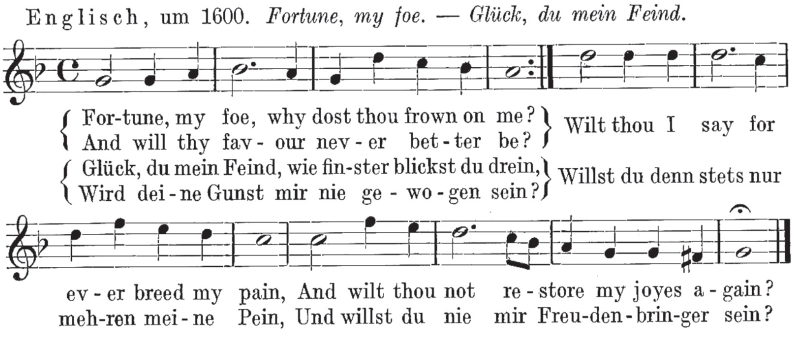

1. kotta[5]

5 Az első kotta forrása: William Chappell, *Popular Music of the Olden Time; A Collection of Ancient Songs, Ballads, and Dance Tunes, Illustrative of the National Music of England* Cramer, Beale, & Chappell, 201. (London: Regent Street, 1859), Vol. I. [é.n. cca. 1855–1856], 162–164. A második kottáé: Werner Dancker, *Das europäische Volkslied* (Berlin: B. Hahnefeld, 1939), 105.

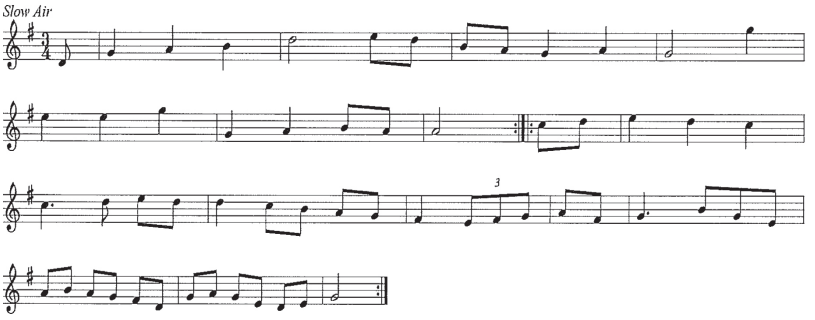

2. kotta[6]

Azt nem tudjuk, hogy a *Since Coelia's My Foe* kezdetű költeményhez illesztették a Playford-gyűjteményben közölt dallamot, vagy fordítva, a költeményt eleve erre a dallamra szánták. A költemény szerzője Thomas Duffett ír színjátékíró, és személyes szerelmi bánatát verselte meg benne. A költemény broadside balladaként is megjelent a közeli esztendők valamelyikében 1672 és 1696 között *Amintor's lamentation for Celia's unkindness* címmel.[7] *(2. kép)* A dallamutalás nem a *Fortune my foe*, hanem *To a delicate New Tune, Or, Since Celia's my foe* – ami feltehetően a Playford-gyűjteményben szereplő dallamra utal.

A *Fortune my foe*-val való keveredést William H. Grattan Flood 1905-ben az ír zene történetéről megjelent könyvének egy állítása okozta:

> A remarkable volume of songs, was published by an Irishman, Thomas Duffet [sic!], in 1676, entitled: *New Poems, Songs, Prologues, and Epilogues*. In this volume are many Irish tunes, including the lovely melody to which Duffet wrote "Since Coelia's my Foe," previously known as "Fortune my Foe."[8]

Flood itt közli a dallamnak a Playford-gyűjteményben megjelent alakját, noha a dallamra vonatkozó közismert címmel való összekapcsolását semmi nem támasztja alá. Ugyanakkor ennek köszönhető, hogy egy civil kezdeményezés révén létrejött online dallamarchívumban a *Fortune my Foe* két különböző dallammal jelenik meg, tegyük hozzá, minden alap nélkül (ez a honlap egyébként wikipedia jellegű).[9] Flood könyvében egyébként a XVI. századi fejezetben egy-

6 A kotta forrása: *Choice Ayres, Songs, & Dialogues,* ed. John Playford (London: 1676), 77.

7 Az adatok forrása az EBBA adatbázis: English Broadside Ballad Archive (http://ebba.english.ucsb.edu/).

8 William H. Grattan Flood, *A History of Irish Music* (Dublin: Browne and Nolan, 1905), https://www.libraryireland.com/IrishMusic/XX-2.php.

9 https://tunearch.org

értelműen állítja, hogy a *Fortune my Foe* ír eredetű, de ezt sem a kutatás mai eredményei és álláspontja sem a források nem igazolják.[10]

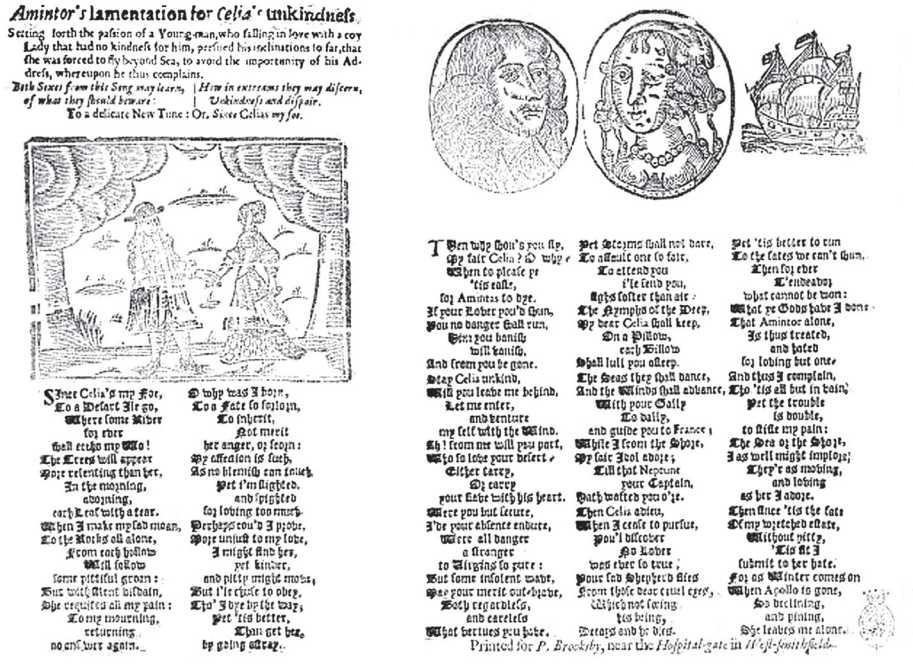

Amintor's lamentation for Celia's unkindness.

Setting forth the passion of a Young-man, who falling in love with a coy Lady that had no kindness for him, perfued his solicitations to far, that she was forced to fly beyond Sea, to avoid the importunity of his Address, whereupon he thus complains.

Both Sexes from this Song may learn, | How in extremes they may discern, of what they should beware: | Unkindness and despair.

To a delicate New Tune: Or, *Sweet Celias my foe.*

SWeet Celia's my Foe,
To a Desart I'le go,
Where some River
For ever
shall echo my Woe!
The Trees will appear
More relenting than her,
In the morning,
adorning,
each Leaf with a tear.
When I make my sad moan,
To the Rocks all alone,
From each hollow
Will follow
some pitiful groan:
But with silent disdain,
She requites all my pain:
To my mourning,
returning
no answer again.

O why was I borne,
To a Fate so forlorn,
To inherit,
Not merit
her anger, or scorn:
My affection so fair,
As no blemish can stain,
Yet I'm slighted,
and spighted
for loving too much.
Perhaps you'd I prove,
More unjust to my love,
I might find her,
yet kinder,
and pitty might move,
But I'le cease to obey,
Tho' I dye by the way,
Yet 'tis better,
Than get her,
by going away.

Then why thus do you fly,
my fair Celia? O why
When to please ye
'tis easie,
for Amintas to dye.
If your Lover you'd shun,
You no danger shall run,
Were you banish
will banish,
And from you be gone.
Stay Celia unkind,
Will you leave me behind,
Let me enter,
and venture
my life with the Wind.
Fly! from me will you part,
Go to leave your desert,
Either carry
Or carry
your Love with his heart.
Were you but secure,
I'de your absence endure,
Were all danger
a stranger
to Virgins so pure:
But some insolent wave,
Seize your merit out-brave,
Both regardless,
and careless
What vertues you have.

Yet Storms shall not dare,
To assault one so fair,
To attend you
I'le send you,
lights softer than air.
The Nymphs of the Deep,
My dear Celia shall keep,
On a Pillow,
each Willow
shall lull you asleep.
The Seas they shall dance,
And the Winds shall advance,
With your Galley
To dally,
and guide you to France;
While I from the Shore,
My fair Idol adore;
Till that Neptune
your Captain,
hath wafted you o'er.
Then Celia adieu,
When I cease to pursue,
You'll discover
No Lover
was ever so true;
Your sad Shepherd flies
From those dear cruel eyes,
Which not saving
'tis being,
Weeps and he dies.

Yet 'tis better to run
To the Fates we can't shun,
Then for ever
Endeavour
what cannot be won:
What ye Gods have I done
That Amintor alone,
Is thus treated,
and hated
for loving but one?
And thus I complain,
Tho 'tis all but in vain,
Yet the trouble
is double,
to stifle my pain:
The Sea of the Shore,
I as well might implore;
They're as moving,
and loving
as her I adore.
Then since 'tis the fate
Of my wretched estate,
Without pity,
'Tis fit I
submit to her hate.
For as Winter comes on
When Apollo is gone,
So declining,
and pining,
She leaves me alone.

Printed for *P. Brooksby*, near the *Hospital-gate* in *West-smithfield.*

2. kép

A *Fortune my foe* dallamnak több elnevezése is létezett, többek között *Aim not to high*, *Dr. Faustus* és a legbizarrabb: *Hanging Tune*, azaz akasztó nóta.[11] Állítólag sokszor játszották, énekelték nyilvános kivégzéseken. E miatt a különböző kortárs (revival) együttesek is gyakran játsszák feldolgozásként. Angliában az egyik korai kézírásos lejegyzése egy 1588-ban kiadott, Erzsébet-kori madrigálokat közreadó kiadvány *(Musica Transalpina)* üres lapján található, egy kortárs használónak a bejegyzése, amelynek pontos időpontját nem lehet tudni.[12]

10 „In 1576, a ballad on the death of the unfortunate Walter Devereux, Earl of Essex, in Dublin, was sung to the Irish tune of 'Fortune my foe,' under the title of 'Welladay, or Essex's Last Good-Night.'" Grattan Flood, *A History of Irish Music,* https://www.libraryireland.com/IrishMusic/XVI.php. „In the library [of Trinity College in Dublin] are preserved two valuable musical manuscripts dating from the last decade of the sixteenth century, namely Thomas Dallis's *Lute Book* (*cir.* 1590), and William Ballet's *Lute Book* (1594). The latter MS. contains many Irish airs, such as: –'Fortune my foe,' […] etc." Uo., https://www.libraryireland.com/IrishMusic/XVI-2.php.

11 Williams, „'Lasting-Pasted Monuments'…", 108.

12 A *Musica Transalpina* madrigálok gyűjteménye, két kötetben 1588-ban és 1597-ben adták ki:

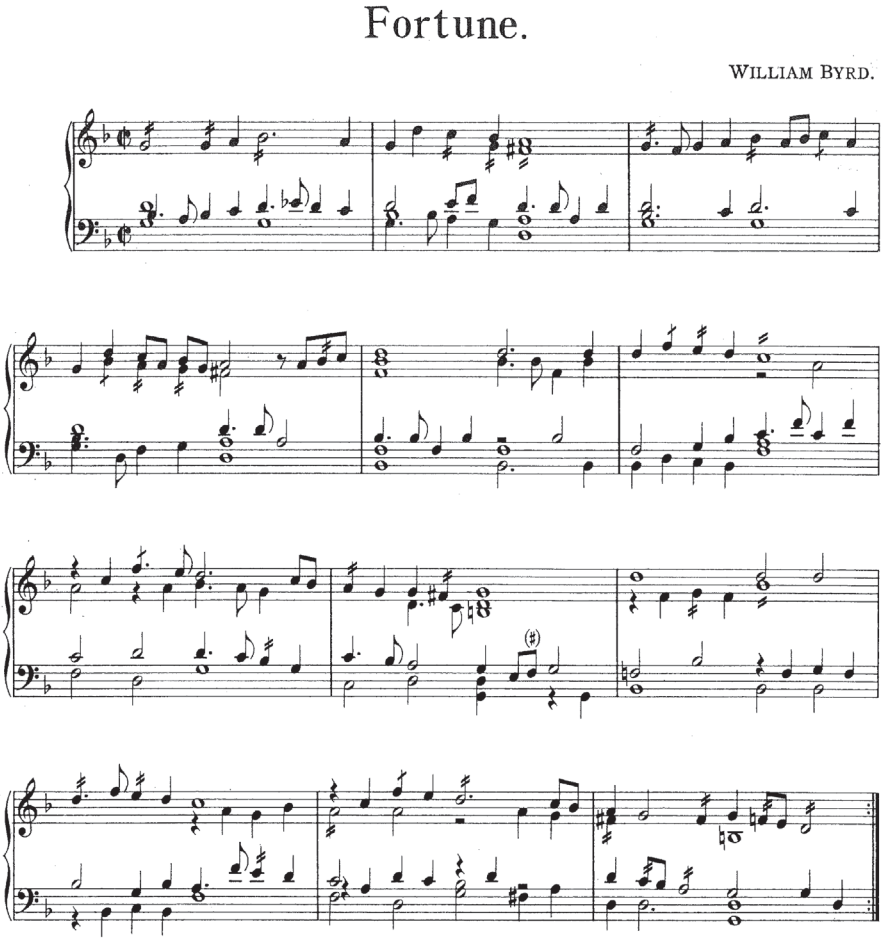

3. kotta. William Byrd feldolgozásának első oldala[13]

Népszerűségének köszönhetően a dallam hangszeres változatokban is terjedt. *Fortune* címmel William Byrd kompozíciójaként megtalálható a *Fiztwilliam Virginal Book*ban *(3. kotta)*, valamint feldolgozásait ismerjük más korabeli kéziratokból *(William Ballet's Lute Book, William Forster's Virginal Book),* valamint John Dowlandtől és Thomas Tomkinstól.[14] *Engelsche fortuyn* címmel hamar,

Musica Transalpina, published by Nicolas Yonge, I. kötet (London: Thomas East, 1588), http://ks.imslp.info/files/imglnks/usimg/2/2b/IMSLP278510-PMLP452152-01-cantus.pdf; II. kötet (London: Thomas Este, 1597), http://ks.petruccimusiclibrary.org/files/imglnks/usimg/2/22/IMSLP492811-PMLP797838-musica_transalpina_2_1597.pdf. A kornak megfelelően a művek szólamkönyvekben jelentek meg: *Cantus, Altus, Tenor, Bassus, Quintus, Sextus.*

13 *Fitzwilliam Virginal Book,* Vol. I. 254. (No. LXV), a teljes darab: 254–257.

14 *Fitzwilliam Virginal Book* (késő reneszánsz, kora barokk billentyűs művek kéziratos gyűjte-

már a XVII. század elején megjelent a Németalföldön. J. P. Sweelincktől és Samuel Scheidtől *(Cantilena Anglica Fortunae)* is ismerjük változatát.[15] Az *angol Szerencse* a XVII. század közepére meghódította Európát, német nyelvterületre és a Kárpát-medencébe is eljutott, de az eredeti világi használat helyett itt sokkal inkább egyházi szöveggel vált közismertté.

Egy 1633-ban Münchenben kiadott énekeskönyvben Xavéri Szent Ferencről, a XVI. század egyik legjelentősebb jezsuita misszionáriusáról szóló szöveget illesztettek alá *Heiliger Franzisce liecht der Heidenschafft* szövegkezdettel *(4. kotta)*. Prágában 1655-ben a kis Jézust köszöntő karácsonyi énekként használták, *Gegrüsset seystu Jesulein* szöveggel *(5. kotta)*.

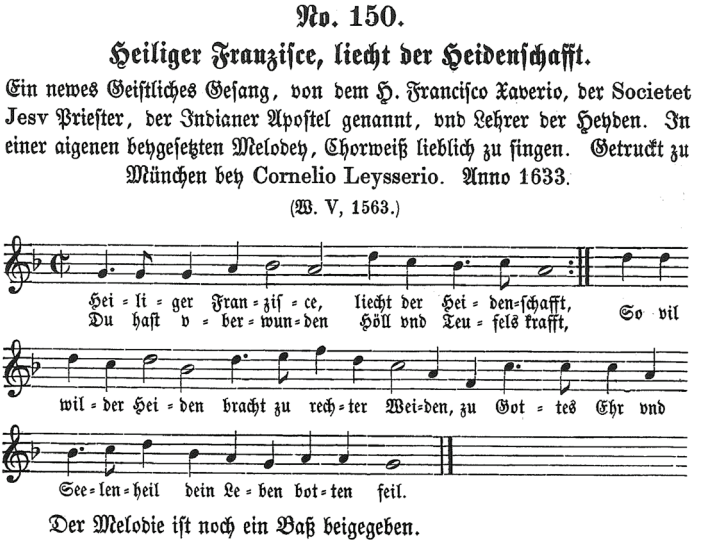

4. kotta[16]

---

mény e): *The Fitz-william Virginal Book: Edited from the original manuscript*, eds. J. A. Fuller Maitland and W. Barclay Squire., Vol. I–II. (London–Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1899). http://ks4.imslp.net/files/imglnks/usimg/9/90/IMSLP178082-SIBLEY1802.18867.35cc-39087012336568vol._1.pdf, http://ks4.imslp.net/files/imglnks/usimg/8/83/IMSLP178083-SIBLEY1802.18867.c7f2-39087012336584vol._2.pdf; *William Ballet's Lute Book* (kézirat, 1590): https://digitalcollections.tcd.ie/home/index.php?DRIS_ID=MS408_001; *William Forster's Virginal Book* (kézirat, 1624): British Library, jelzete: R.M. 24. d. 3. – John Dowland feldolgozása megjelent: *The Collected Lute Music of John Dowland*, ed. D. Poulton and B. Lam (London: 1974, 3/1981), No. 62; Thomas Tomkins feldolgozása (1654) megjelent: Thomas Tomkins, *Keyboard Music*, ed. S. D. Tuttle, MB, v (1955, 2/1964), a kézirat első oldala megtekinthető: http://www.hoasm.org/IVM/TomkinsFortune.html.

15 A darab jegyzékszáma a Scheidt-műjegyzékben: SSWV 134.

16 Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen I–IV* (Freiburg in Breisgau: 1883–1891), 2:184.

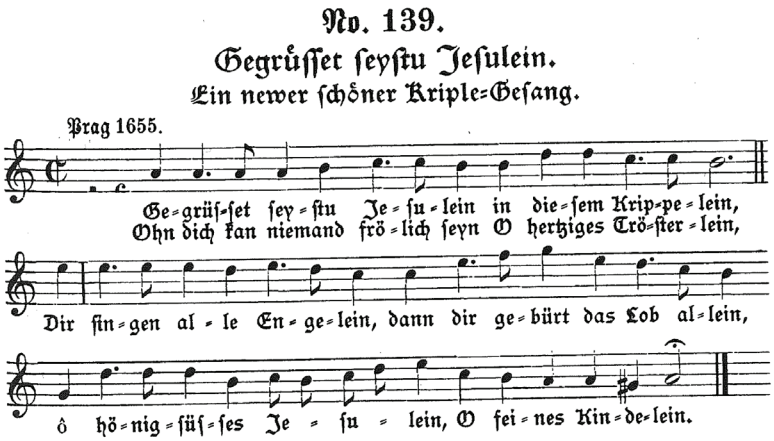

5. kotta[17]

Papp Géza szerint a dallamot magyar területen latin nyelvű szöveggel *(Cor tibi Jesu offero)* megtaláljuk már az 1651-es *Cantus Catholici*ben *(6. kotta)*, és onnantól kezdve rendre a további énekeskönyvekben.[18] Magyar fordításával *(Vedd jó néven én szívemet)* is több forrás hozza (*Deák–Szentes-kézirat*,[19] *Magyar Cantionale*, Kájoni János: *Cantionale Catholicum* stb.). Bozóki Mihály énekeskönyvében (1797) *Mint az Noé bárkájából* kezdettel találjuk.[20] Ezeken kívül latin szöveggel lejegyezték egy XVIII. század eleji németújvári ferences forrásba (1/11) is.[21] Papp Géza még további szövegváltozatokat is ismertet a XVII–XVIII. századi forrásokból, azaz az éneknek igen gazdag és folyamatos használata dokumentálható a XVII. század első felétől.[22]

17 Uo., 1:397.

18 Papp Géza, *A XVII. század énekelt dallamai,* Régi magyar dallamok tára II (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970; a továbbiakban: RMDT II), 334, 233. sz. dallam és jegyzete.

19 Kővári Réka, *A Deák–Szentes kézirat: The Deák–Szentes Manuscript,* Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria (Magyar ferences források) 6 (Budapest: Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2013), 140, 38. sz. dallam és jegyzete.

20 Bozóky Mihály, *KATÓLIKUS KAR-BÉLI KÓTÁS ÉNEKES KÖNYV* (Vác: Gottlieb Antal, 1797), 200.

21 A dallamváltozatok előfordulását lásd Richter Pál, *Der Melodiebestand des Franziskanerordens im Karpatenbecken im 17. Jh. (A ferences rend dallamkészlete a 17. században a Kárpát-medencében)*, Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria (Magyar ferences források) 4 (Budapest: Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2007), 467–468, II/771. sz. dallam és jegyzete.

22 Erre utal Papp Géza: „A dallamhoz kapcsolódó latin szövegek korai fordításainak sokfélesége arra enged következtetni, hogy nálunk már a CC megjelenése előtt ismert volt." RMDT II, 602–603.

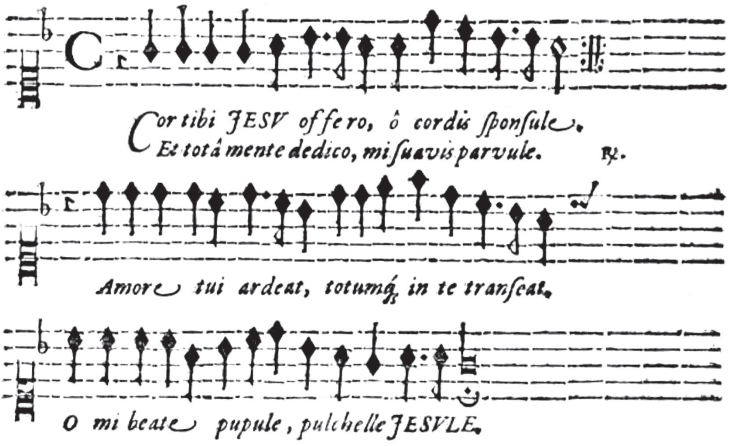

6. kotta[23]

Hozzátehetjük, hogy az éneket a szövegeknek megfelelően többféle funkcióban használták, karácsonyi *(Cor tibi Jesu offero – Vedd jó néven én szívemet)* és Mária énekként *(Óh, Mártírok királynéja),* valamint az Eucharisztiáról szólóként. Kájoni Cantionaléjában *Quo me DEUS amore* latin és *Engemet miért szeretgetsz* magyar szöveggel.[24]

404. Alius.
NOTA: VEDD JÓ NEVEN ÉN SZIVEMET

Quo me DEUS amore, ultro complecteris.
Indignum me, favore quanto prosequeris.
R./ Ex tua quando mensa. O Charitas immensa!
Mortalibus impensa, te des, et sumeris.
Non tauros, neque boves, nec das altilia,
Non coturnices, oves, nec voaltilia.
R./ Lactucas nec agrestes; sed epulas Coelestes,
Amoris tui testes, donas in copia.
Sub pane te latentem DEUM profiteor:
Hic IESU te praesentem, colo, confiteor.
R./ In hoc te Sacramento, sub hoc te velamento,
Ceu tectum vestimento, adoro, veneror.

405. QUO ME DEUS.
NOTA EADEM

Engemet miért szeretgetsz, ó édes Istenem
Illy méltatlant, jó kedveddel, miért késérsz engem?
R./ Mikor te Szent asztalodról, ó véghetetlen kegyelem:
Halandóknak magad adod szerelmes Istenem.
Nem adsz véres állatokat, szerelmes Istenem,
Sem mezei zöld füveket, kegyelmes Istenem,
R./ De Egi eledeleket, adod nékem Szent Testedet,
Szerelmednek jelenségét, szerelmes Istenem.
E' Kenyér-színben el-rejtett Istenemet vallom,
Jelen-létedet Jesusom tiszta szivel látom.
R./ Tégedet e' nagy Szentségben, tégedet e' Szent színekben,
Mint valami öltözetben: Imádlak szivemben.

23 *Cantus Catholici,* kiad. Szőlősy Benedek (Lőcse: 1651), 37.

24 *Cantionale Catholicum,* kiad. Kájoni János (Csíksomlyó: 1676), 404–405. ének. Modern kiadásban: Domokos Pál Péter, *„…édes Hazámnak akartam szolgálni…"* (Budapest: Szent István Társulat, 1979), 650–652. A szöveg kritikai kiadása: *Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek),* kiad. Stoll Béla, jegyz. Holl Béla, Régi magyar költők tára: XVII. század 15/A–B (Budapest: Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 1992), 307. sz.

Mai használatban általában gyászszertartásokon szokott elhangozni a dallam a Jézusról szóló, *Jézusomnak szívén megnyugodni jó* szöveggel, amelyet mind a *Hozsanna (Szent vagy Uram),* mind az *Éneklő Egyház* énekeskönyv tartalmaz *(7. kotta).*[25] *A magyar népének* című könyvében Dobszay László kora barokk dallamként jellemezte az éneket.[26] Leírásában röviden ismerteti a magyar vonatkozásokat a *Régi Magyar Dallamok Tára* II. kötet alapján, és megemlíti a dallamnak a Samuel Scheidt féle feldolgozását is, ennek következtében pedig szól a valószínűsíthető világi előzményről, de az angol eredetre nem tér ki.

Papp Géza a *Régi Magyar Dallamok Tára* II. kötetben a dallamhoz tartozó jegyzet végén még azt írja: „Hogy van-e valami közvetlen összefüggése azzal az angol dallammal, amelyet Danckert közöl (Das europäische Volkslied, 105.), nem tudhatjuk."[27] Most már nyugodtan kijelenthetjük: tudjuk, van összefüggése, *ugyanarról a dallamról van szó.*

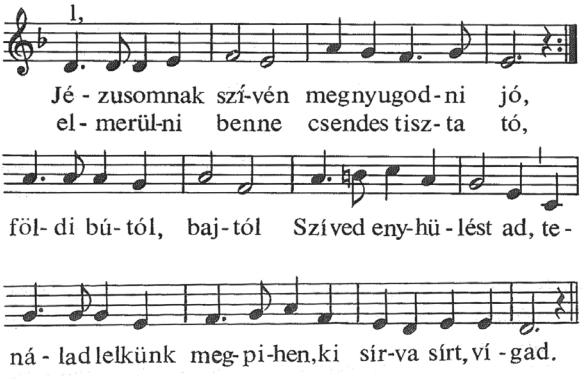

7. kotta

25 *HOZSANNA! Teljes kottás Népénekeskönyv. A HARMAT–SÍK „SZENT VAGY, URAM!" énektár énekeivel, kibővítve más régi és újabb magyar és gregorián dallamokkal, valamint a szentmise olvasmányközi énekeivel* (Budapest: Szent István Társulat, 1990), 251–252, 154. ének; *Éneklő egyház: Római Katolikus Népénektár* (Budapest: Szent István Társulat, 1985), 207–208, 132. ének.

26 Dobszay László, *A magyar népének I* (Veszprém: Veszprémi Egyetem, 1995), 153, 474. sz.

27 RMDT II, 603.